

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра правоохоронної діяльності та поліціїстики
Факультет № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО» обов'язкових
компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

**на тему : Державна політика та державне управління в інформаційній
сфері.**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30 серпня 2023 року № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25 серпня 2023 року № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29 серпня 2023 року № 7

Розглянуто на засіданні кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики
Протокол від 18 серпня 2023 року № 8

Розробники:

1. Завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики, кандидат юридичних наук, професор Панова Ірина Вікторівна.

Рецензенти:

1. Заступник начальника відділення поліції №3 Харківського районного управління поліції №1 ГУНП в Харківській області, доктор, снс Прокопенко О.Ю.
2. Професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Комзюк А.Т.

План лекції

1. Поняття, сутність, принципи державної інформаційної політики
2. Загальні напрями державної інформаційної політики України

Література

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про захист персональних даних : закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
3. Про захист суспільної моралі : закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
4. Про інформаційні агентства : закон України від 28 лют. 1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-вр>
5. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Про Концепцію Національної програми інформатизації : закон України від 4 лют. 1998 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 182. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр>
7. Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 27 січн. 1995 № 32/95-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 7. – ст.45. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>
8. Про Національний архівний фонд і архівні установи : закон України від 24 груд. 1993 № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 15. – ст.86. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
9. Про науково-технічну інформацію: закон України від 25 червн. 1993 № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – ст.345. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>
10. Про державну таємницю : закон України від 21.01.1994 № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №16. – С. 93. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
11. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : закон України від 05 лип. 1994 № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – ст.286. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>
12. Про рекламу : закон України від 3 лип. 1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст.181. // URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>

13. Про доступ до публічної інформації : закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
14. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 // Урядовий кур'єр від 28.02.2017. № 38. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

Основна література:

1. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти. Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. / За заг. ред. проф. В.Г. Пилипчука. – Харків: Майдан, 2011. – 244 с.
2. Марущак А. І. Інформаційне право України : підручник / А. І. Марущак. – К. : Дакор, 2011. – 456 с.
3. Інформаційна взаємодія у місцевому самоврядуванні: перспективи правового регулювання Дубняк М.В. : монографія – Київ: Видавничий дім «АртЕк». – 2019. – 190 с.
4. Основи інформаційного права України : навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. Рекомендовано МОН / Цимбалюк В. С., Павловський В. Д. – К., 2009. – 414 с.
5. Інформаційне право та інформаційне законодавство Брижко В.М., Фурашев В.М. : наукове видання. – (НДІП НАПрН України). Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 288 с.
6. Брижко В. М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : монографія / Брижко Валерій Михайлович. – К. : ПанТОТ, 2009. – 415 с.
7. Горбулін В. П. Проблеми захисту інформаційного простору України : монографія / В. П. Горбулін, М. М. Биченок. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
8. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України Пилипчук В. Г., Компанцева Л. Ф., Кудінов С. С., Доронін І. М., Дзьобань О. П., Акульшин О. В., Заруба О. Г.; за заг. ред. В. Г. Пилипчука: монографія – К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. – 272 с.

Додаткова література:

1. Панова І.В. Фактори, що впливають на утворення системи інформаційного права та формування її змісту // Інформація і право. 2018. № 3 (26). С. 9-15.
2. Панова І.В. Сучасні проблеми цифровізації військового обліку в Україні // Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. III наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2023. – 208 с. – С. 52-56. <https://dspace.univd.edu.ua/items/53e4a11d-7784-47ec-8140-1c250b37af2e>
3. Панова І.В., Шевцова А.С. Національна поліція України як суб'єкт формування і реалізації політики інформаційної безпеки України // Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. II наук.-практ. конф. (м.

Харків, 20 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2022. – 208 с. – С. 281-283. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd87cc48-6e4f-497a-a782-d3a76ce14332/content>

4. Панова І.В., Шевцова А.С. Засоби забезпечення інформаційної безпеки України// Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.).–Харків: ХНУВС, 2021.–С. 72-74 <https://dspace.univd.edu.ua/items/c216c142-4cdd-427c-927c-f3b9dee6e6c0>
5. Щодо окремих питань визначення стандартів кібербезпеки при підготовці працівників для кіберполіції Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.): зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.)/МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.–Харків, 2017.–340 с. <https://dspace.univd.edu.ua/items/7230016d-744b-497c-8abf-3e2fde902571>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України <https://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <https://www.kmu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Судова влада України <https://court.gov.ua/>
4. Офіційний сайт МВС України www.mvs.gov.ua.
5. Офіційний сайт Верховного Суду України <http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/>
6. Єдиний державний реєстр судових рішень <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
7. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ <http://univd.edu.ua/>
9. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко <http://korolenko.kharkov.com/>
10. Юридична бібліотека <http://pravo.biz.ua/>
11. сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – <http://www.niss.gov.ua>

1. Загальна характеристика державної політики в інформаційній сфері України

Сьогодні Україна переходить від індустріального суспільства до інформаційного.

На сучасному етапі інформаційна політика України здійснюється в умовах, коли концепція інформаційного суверенітету перебуває на стадії формування. Водночас інформаційна галузь належить до стратегічних інтересів

будь-якої країни й потребує особливої уваги, тому на сьогодні дослідження теми державної політики є актуальним.

На розвиток і захист свого інформаційного середовища та створення позитивного іміджу своїх країн у світі розвинені держави виділяють чималі кошти. У нас же ця галузь значною мірою перебуває на периферії суспільного розвитку. Нині, як ніколи, потрібно не тільки досліджувати й вивчати інформаційну галузь України, а й вживати конкретних заходів щодо відновлення та розбудови інформаційного середовища та приведення національного законодавства у відповідність зі світовими нормами.

У сучасних вітчизняних дослідженнях окремі теоретичні та практичні аспекти інформаційної політики розглянуті В. Івановим, О. Литвиненком, А. Москаленком, Г. Почепцовим, С. Чукут та ін.

Державна інформаційна політика - це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з отримання, використання, поширення та зберігання інформації.

Головними напрямками і способами державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу громадян до інформації;
- створення національних систем і мереж інформації;
- зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;
- забезпечення ефективного використання інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи охорони інформації;
- сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України;
- сприяння задоволенню інформаційних потреб закордонних українців.

Державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції (ст. 6 Закону України “Про інформацію”).

Державна політика в цій сфері є основою функціонування інформації - реалізації права на пошук, отримання, передачу та використання інформації, зафіксованих у Загальній декларації прав людини та у Конституції України. Водночас інформаційна галузь належить до стратегічних інтересів будь-якої країни і тому потребує особливої уваги. Від рівня керованості національним інформаційним простором залежить стан політичної, економічної, оборонної та інших складових безпеки України. Під керованістю розуміється сучасний рівень управління галуззю, що зумовлений, насамперед, гармонізацією вітчизняного законодавства щодо інформаційної сфери з міжнародно-правовими нормами, європейськими стандартами та національними традиціями.

Державна інформаційна політика є важливою складовою зовнішньої і внутрішньої політики країни й охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Ця галузь має стати цілісною, концептуально вивіреною та перспективною.

Вона має бути незалежною від тимчасових факторів, особистих уподобань і уявлень.

Закон України “Про інформацію” - базовий правовий акт у системі державного регулювання інформаційних відносин в Україні

Суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України, юридичні особи, держава. Відповідно до Закону України “Про інформацію” суб'єктами інформаційних відносин також можуть бути інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства. Від імені держави виступають: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення та Державний комітет телебачення та радіомовлення України.

Об'єктами інформаційних відносин є: документована або публічно оголошувана інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Вже на початковому етапі здійснення державної політики щодо розбудови інформаційного середовища в Україні було засновано майже тисячу телерадіоструктур різних форм власності й різних масштабів сфери дії - від загальнонаціональних до мікрорайонних. Ще не так давно єдиним володарем ефіру були лише державні телерадіокомпанії, а тепер слід віддати належне деяким недержавним телерадіоструктурам, що швидко досягли вагомих успіхів у рейтинговому змаганні за телеглядача та радіослухача. Сьогодні в Україні функціонують близько 800 телерадіостанцій, у тому числі 28 державних.

У нашій державі загальні засади реалізації права особи на доступ до інформації в усіх сферах суспільного і державного життя України закріплює Закон України «Про інформацію», забезпечує ж громадянам України можливість для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення Закон України «Про звернення громадян».

Основним засобом доступу до інформації Закон України «Про інформацію» визначає інформаційний запит. Предметом інформаційного запиту Закон встановлює офіційні документи, письмову або усну інформацію про діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадових осіб з певних питань. Тобто відомості про діяльність недержавних установ та організацій прямо не визнаються предметом інформаційного запиту. Складається враження, що відкрита інформація про діяльність недержавних інституцій не може надаватися за запитом. Однак, схожі документи та інформація не внесені до переліку таких, що не підлягають наданню для ознайомлення за запитами. У Законі «Про інформацію», який є базовим щодо нормативного закріплення інформаційної сфери держави, визначення ІБ немає, а в Законі «Про основи національної безпеки України», який є основним орієнтиром забезпечення безпеки нашої держави, системну сутність ІБ подано як невід'ємну складову національної безпеки України без точного визначення

цього поняття. Крім того, в цьому законі замість поняття «інформаційна безпека України» використовується поняття «національна безпека України в інформаційній сфері».

В Україні немає незалежних засобів масової інформації в класичному розумінні вони існують як органи влади, партій, груп, олігархів і кланів.

Розвиток більшості недержавних ЗМІ відбувся за рахунок технічної та професійної бази телебачення, радіо та видавництва, що були створені на державні кошти. На жаль, в Україні більшість ЗМІ суспільно-політичного спрямування фінансово неспроможні. Виняток становлять ті, що отримують інвестиції українських олігархів і закордонних магнатів, у результаті чого інвестори тепер мають можливість формувати програмну політику підконтрольних їм ЗМІ, що не завжди узгоджується з інтересами нашої держави.

Так історично склалося, що, аналізуючи рівень свободи, перш за все мають на увазі політичні аспекти взаємовідносин по лінії “влада - суспільство - засоби масової інформації”. Економічні реалії функціонування ЗМІ часто залишаються в “тіні”. Однак вони не менш важливі, ніж політика владних структур. Справжня незалежність має ґрунтуватися на могутній фінансовій базі, що складається не тільки зі спонсорських внесків засновників, а й з надходжень з реклами та власних прибутків. Останні дві складові мають переважати - лише тоді можна говорити про незалежні, впливові ЗМІ, які дійсно є четвертою владою в громадянському демократичному суспільстві.

Невирішеність проблем фінансової незалежності ЗМІ породжує ряд негативних наслідків, ігнорувати які неможливо. По-перше, суспільно-політичні ЗМІ будуть монополювати залежати від своїх видавців і практично не залежати від потреб своїх читачів, слухачів і телеглядачів. Інформація буде розповсюджуватися та, що необхідна засновникам, а не та, яку потребують громадяни. Особливо це стає актуальним у період виборчих кампаній. По-друге, високі ціни на видання зумовлюють обмежений доступ громадян до друкованих засобів масової інформації. По-третє, фактична неможливість залучення суттєвих іноземних інвестицій для державних та невеликих недержавних телерадіоорганізацій зумовлює низький рівень програм, їх “сірість”, провінційність та заангажованість.

В інформаційному просторі України склалася не зовсім сприятлива ситуація. Окремі сектори (друковані ЗМІ, книговидавництво, бібліотечний, архівний та кінематографічний комплекси) національного інформаційного простору не відповідають стандартам розвинених країн, зазнають подальшого скорочення й навіть руйнування. Хоч мережа Інтернет в Україні останніми роками використовується значно ширше й виявляє стійку тенденцію до зростання, однак далеко ще не досягла рівня передових держав. Її зростання є характерним здебільшого для великих міст.

До того ж відповідальні працівники державних засобів масової інформації України, у тому числі телебачення і радіомовлення, прирівняні у своїх посадах до відповідних працівників органів державної влади, що надає їм соціальні гарантії. Це накладає певні обмеження на діяльність журналіста та

редактора стосовно надання об'єктивної й неупередженої інформації про діяльність державних органів, перетворює їх на державних чиновників від мас-медіа.

Проте за складних політичних і економічних умов вдалося зберегти основний технічний і творчий потенціал державних компаній - Національної телекомпанії України, Національної радіокомпанії України, Державної телекомпанії "Крим" та 25 обласних і регіональних, що підпорядковані Державному комітету телебачення і радіомовлення України.

Нині ці структури залишаються основними провідниками державницької політики з точки зору інформаційно-пропагандистської діяльності. Вони не лише інформують громадян про події, але й виконують важливу функцію, спрямовану на утвердження державницьких засад як у сфері політики, так і в економічній, соціальній, духовній галузях.

Книговидавнича справа - також одна із складових інформаційної політики держави, спрямована на задоволення інформаційних, культурних та освітніх потреб нашого суспільства. В Україні діють понад 1,5 тис. видавничих організацій, видавництв та книгорозповсюджувачів і близько 2 тис. поліграфічних підприємств.

Непокоїть ситуація в галузі друкованих ЗМІ. Серед майже з 11,5 тис. зареєстрованих друкованих видань реально виходить тільки половина. Про регіональні ЗМІ починають згадувати під час виборчих кампаній. Порівняно з нормами ЮНЕСКО в нашій країні майже на 40% менше від мінімальної для цивілізованої країни кількість джерел інформації (100 прим. газет на рік на 1000 осіб) населення. В Україні цей показник становить тільки 62% [10]. А для того, щоб досягти світових стандартів, слід створити сприятливі умови для розвитку вітчизняних друкованих ЗМІ, насамперед шляхом зменшення податкового тиску. Український сегмент мережі Інтернет отримав розвиток на початку 90-х рр. минулого століття. Тоді ж у грудні 1992 р. був зареєстрований домен.ua. За оцінками спеціалістів, український сегмент мережі Інтернет у 6-10 разів менший від російського і дуже відстає від польського, словацького, чеського. Щодо розвинутих країн Заходу, то Україна відстає від них щонайменше на 15-20 років.

Як свідчить практика, на стан будь-якої інформаційної сфери також впливає і рівень політичної боротьби в країні. При цьому інформаційне суспільство можна розглядати як продовження революції індустріального та постіндустріального суспільства, де спостерігається швидке зростання секторів створення та споживання інформації, що перетворюється на один із найважливіших ресурсів, поряд з енергією та корисними копалинами. За ступенем споживання цього стратегічного ресурсу нині у світі оцінюється ступінь розвинутості країни, її економічний та політичний потенціал.

Основні завдання державної інформаційної політики з огляду на законодавчо-нормативні акти:

- створення розвиненого інформаційного середовища;
- модернізація інформаційної інфраструктури;
- розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій;

- ефективне формування і використання національних інформаційних ресурсів та забезпечення вільного доступу до них;
- розвиток незалежних ЗМІ і забезпечення громадян суспільно вагомою інформацією;
- сприяння міжнародному співтовариству в інформаційній сфері та утвердження інформаційного суверенітету України;
- запобігання загрозі заподіяння в процесі інформаційної діяльності шкоди життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави.

Однак, на нашу думку, важливим чинником є цілеспрямоване пропагування діяльності держави, її курсу й формування цінностей і патріотизму у громадян, зокрема через засоби масової інформації. Як приклад наведемо *успішну кампанію Сполучених Штатів Америки щодо створення позитивного ставлення американців до своєї держави.*

Її результат - впевненість громадян у своїй країні, у тому, що в будь-якому куточку світу вона про них потурбується й захистить, повага до державних атрибутів, що уособлюють країну (прапор, статуя Незалежності і т. ін.) і патріотизм. Ці результати досягалися не один рік, проте, сьогодні вони є незаперечними.

Перше. *Свобода слова є одним з основних принципів демократії.* Провідну роль тут відіграють друковані ЗМІ, телерадіокомпанії та останнім часом Інтернет. Становлення незалежних засобів масової інформації стримується наявними можливостями ринку, високими податками, вартістю паперу і послуг, недостатнім рівнем менеджменту та забезпеченням професійними кадрами, адміністративним втручанням.

Друге. Також у цей період необхідна *підтримка державних ЗМІ.* Йдеться про матеріально-технічне та фінансове забезпечення розвитку й фінансування державних теле-радіокомпаній і видавництв. Це дасть змогу конкурувати з комерційними ЗМІ, які за технічним забезпеченням наближені до світових.

Третє. *Світове телерадіомовлення перебуває на етапі радикальних змін у технології виробництва та поширення програм, прямуючи до об'єднання телерадіоінформаційних технологій в єдину глобальну інформаційну систему.* Водночас існуюча мережа мовлення в Україні, створена у 60-70 рр. ХХ ст., фізично спрацьована та морально застаріла. Порівняно з кращими світовими системами поширення та виробництва телерадіо-програм вона є надзвичайно витратною, неефективною і з кожним роком потребує все більших зусиль і коштів для підтримки її в робочому стані. Практично всі технічні засоби державних ЗМІ вже повністю відпрацювали свій ресурс.

Четверте. *У передавальній техніці, що експлуатується,* використовуються електровакуумні прилади, які вимагають постійної заміни і значних енерговитрат. Сучасні світові тенденції в телебаченні свідчать, що найбільш перспективними є передавачі на твердотілих підсилювачах, позбавлених наведених недоліків. У техніці студійного і позастудійного обладнання обласних і регіональних телерадіокомпаній домінуюче становище займає обладнання застарілих аналогових форматів запису, знімальна техніка

80-х рр. Та освітлення на базі високоенергоспоживаючих ламп розжарювання (гаряче освітлення).

Разом з тим сучасна техніка виробництва телевізійних програм базується на цифрових методах обробки телесигналу, безконфліктно об'єднується в автоматизовані апаратностудійні комплекси і має значно нижчі показники енергоспоживання, витрат на обслуговування та утримання.

Формуючи український інформаційний простір, ми повинні спиратися на стратегічні пріоритети, один з яких - розширення сфер функціонування української мови. Загалом інформаційна політика - це вираження політичної волі держави. Вона буде успішною й не залишиться декларацією про наміри в тому випадку, якщо ця воля буде недвозначною.

Аналіз сучасного стану доводить, що реформування галузі стосується не тільки матеріального й технічного забезпечення засобів масової інформації, зокрема державних, - мова йде не про декларування прийнятих законів, а про безпосереднє втілення їх в життя й переосмислення значення даної галузі в суспільстві.

Проголошений керівництвом країни перехід до інформаційного суспільства визначає нові перспективи для досліджень і знаходження шляхів розбудови інформаційної галузі в Україні.

2. Проблемні аспекти державної інформаційної політики

Протягом останнього десятиріччя в українському суспільстві здійснюється поступовий перегляд парадигми національної безпеки - політики і вчені, у своїй більшості, відійшли від вузького трактування національної безпеки як безпеки держави, якій підпорядковані безпека особи і суспільства. В Україні, як і в інших демократичних державах, безпека особи все більше сприймається як основоположний компонент національної безпеки, що викликало необхідність наукового опрацювання проблем співвідношення безпеки особи та суспільної безпеки, безпеки особи та державної безпеки, суспільної та державної безпеки. Необхідність взаємодії владних структур при вирішенні соціально-політичних, економічних, оборонних та інформаційних проблем ставить вимоги щодо узагальнення вітчизняного та світового досвіду в цій сфері та переведення цього наукового надбання в площину практичних дій - удосконалення діючого законодавства, вжиття на державному, регіональному та місцевому рівнях організаційних та інших заходів.

Загалом, **національна безпека** - це стан країни, при якому відсутні реальні зовнішні та внутрішні загрози її національним цінностям, інтересам та образу життя, або дія цих загроз усунута. У такому разі забезпечуються необхідні умови для практичної реалізації життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави.

Тобто, національна безпека є основою природного розвитку людського суспільства і є запорукою історичного розвитку народів і створених народами держав.

Зазначимо, що стрімкий і глобальний розвиток інформаційної сфери, сучасних інформаційних технологій, значною мірою впливає на політичну, економічну, соціокультурну, оборонну та інші складові процесів розвитку суспільства і держави, а інформаційні ресурси в сучасних умовах стають системоутворюючим фактором їхньої життєдіяльності.

Ефективність системи державного управління національними інформаційними ресурсами та їхнім захистом значною мірою визначає, в умовах науково-технічного прогресу та переходу до постіндустріального суспільства, загальний рівень національної безпеки, а будь-які недоліки в структурі й функціонуванні системи державного управління цими процесами призводять до непоправних збитків суспільству й державі. Наприклад, відомо, що втрати економіки Німеччини від індустріального шпигунства перевищують 40 млрд. марок на рік, втрата торгових і технічних секретів США (за неофіційними даними) обійшлась американським компаніям у 1992 році в 100 млрд. долл. Вважається, якщо не буде вжито рішучих заходів щодо припинення промислового шпигунства, вказані втрати, за оцінками фахівців, до 2003 року складуть 150 млрд. дол..

Все це визначає *проблему формування організаційно-правових засад системи управління і захисту інформаційних ресурсів*, як найактуальнішу і невідкладну. створення збалансованої інформаційної інфраструктури, спроможної забезпечити формування, поширення й ефективно використання і захист інформаційних ресурсів залежить від чіткого законодавчого визначення системи поглядів на цілі, завдання і основні напрями інформаційної політики.

Необхідність вирішення вищезазначених питань обумовлено тим, що:

в сучасних умовах значно розширилися можливості для реалізації конституційних прав громадян на інформацію та свободу інформаційної діяльності, суттєво зросли потреби потенційно активної частини суспільства в інформаційній взаємодії як всередині країни, так і з зовнішнім світом;

інтенсивний розвиток глобальної інформаційної інфраструктури, необхідність інтеграції України у світове інформаційне співтовариство на рівноправних умовах посилили залежність ефективного функціонування суспільства та держави від стану розвитку інформаційної сфери, перед усім, системи державного управління національними інформаційними ресурсами;

інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура в сучасних умовах стають ареною міжнародної боротьби за світове лідерство, за досягнення певних стратегічних і тактичних політичних цілей. І, що необхідно підкреслити особливо: володіння інформацією, належне інформаційне забезпечення органів державного управління, є основою успішної боротьби із сучасним тероризмом;

інформаційна революція перетворилася на революцію у війсьній справі - вона надала можливості вивести з відчутної сфери, віртуалізувати багато які складові війни, як мінімум, передвоєнний період, підготуватися до нанесення удару без звичайного загрозливого періоду, а в деяких випадках і всю війсьну кампанію провести у віртуальному варіанті. Водночас, не зважаючи на віртуальність ведення війни тільки в інформаційних мережах і системах обробки інформації, можливо, не залучивши жодного солдата, здійснити

заходи, наслідком яких буде повне підкорення економіки та політики супротивника.

Тобто, основне **геополітичне питання**, що постає перед кожною державою на початку третього тисячоріччя, звучить так: здатна країна реалізувати свої порівняльні конкурентні переваги в глобальному економічному просторі чи вона буде позбавлена реальної самостійності і національного суверенітету і скотиться на периферію світового ринку?

Прорив в галузі інформаційно-комп'ютерної індустрії, що забезпечує перетин і злиття дійсної і віртуальної реальностей, найширше впровадження "Інтернету" і використання програмування в складних суспільних і економічних процесах перетворюють світ у чітко прораховувану керовану структуру, а розвиток інформаційних технологій, які впливають на психіку людей, і моделювання людської свідомості за допомогою електронних засобів масової інформації дозволяють прийти до найжорстокішого диктату над кожною окремою особистістю.

Водночас усе більш віртуальною стає сама навколишня щодо людини соціально-економічна реальність. Частина суспільного багатства, що швидко зростає, концентрується в "фінансових пірамідах", що розкручуються на електронних торгах без якогось зв'язку з реальною економікою. Грошові потоки замикаються у віртуально-спекулятивних операціях, що висмоктують із виробничої сфери утворюваний у ній прибуток. Все це веде до виникнення якісно нової всеохоплюючої ієрархічної структури суспільних зв'язків, що буде цілком підпорядковуватися тому, хто перший розробить її базові правила.

Перед таким загрозливим викликом стоїть зараз і Україна - політично залежна, економічно розорена, світоглядно спустошена. Ігнорувати цей виклик неможливо, а підпорядкування чужій волі означає повну втрату державного суверенітету. За цих умов, спроба копіювати чужі досягнення - даремна витрата часу.

Тому **визначення, правове і організаційне закріплення напрямів державної політики** управління національними інформаційними ресурсами повинно випливати з об'єктивних законів розвитку інформаційної сфери та державної управлінської діяльності. Тобто, в процесі формування системи державного управління національними інформаційними ресурсами доцільно забезпечити цілісність такої системи, ієрархію побудови, стабільність організації та погодженість її зв'язків, врахуючи якість інформаційних ресурсів і засобів їх збереження, обробки і передачі.

Державна інформаційна політики має створювати умови для реалізації конституційного права громадян своєї держави вільно отримувати і використовувати інформацію для вирішення таких важливих завдань, як формування національного інформаційного простору, включення його до світового інформаційного простору на засадах забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки і формування демократично орієнтованої свідомості.

Головною метою державної інформаційної політики стосовно національних інформаційних ресурсів, є створення необхідних економічних і

соціокультурних умов та правових і організаційних механізмів формування, розвитку і забезпечення ефективного використання національних інформаційних ресурсів в усіх сферах життя і діяльності громадянина, суспільства й держави. **Функції державного управління інформаційними ресурсами** можна сформулювати, як:

розробка й прийняття політичних рішень, законодавчих і нормативно-правових актів щодо забезпечення системи управління національними інформаційними ресурсами та удосконалення механізмів реалізації правових норм чинного законодавства;

визначення і здійснення повноважень державних органів, органів регіонального й місцевого самоврядування щодо оперативного управління (володіння, розпорядження, користування) державними інформаційними ресурсами;

розробка і реалізація організаційних заходів і нормативно-методичного забезпечення відомчих і регіональних структур та недержавного сектора в сфері формування та використання інформаційних ресурсів за умови координації діяльності згаданих структур;

розробка і реалізація фінансово-економічних засад регулювання процесів формування та використання інформаційних ресурсів;

здійснення державної реєстрації інформаційних ресурсів, забезпечення повноти створення первинних і похідних інформаційних ресурсів на засадах використання інформації, що виникає (створюється) у процесі діяльності державних органів, органів регіонального та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;

введення технологічно та методологічно єдиних засад формування інформаційних ресурсів за результатами діяльності державних органів, органів регіонального та місцевого самоврядування, державних підприємств і організацій для надання їх у вільний доступ громадянам і організаціям (крім інформаційних ресурсів, що мають відомості, віднесені до державної таємниці та до іншої інформації з обмеженим доступом);

забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів для діяльності державних органів, органів регіонального і місцевого самоврядування та державних підприємств, установ і організацій;

оптимізація державної політики інформатизації щодо забезпечення науково-технічних, виробничо-технологічних і організаційно-економічних умов створення та застосування інформаційних технологій, інших елементів інформаційної інфраструктури для формування, розвитку і ефективного використання інформаційних ресурсів та сприяння доступу громадян до світових інформаційних ресурсів, глобальних інформаційних систем;

забезпечення функціонування ефективно діючої комплексної системи захисту інформаційних ресурсів;

забезпечення захисту громадян, суспільства і держави від хибної, спотвореної та недостовірної інформації;

забезпечення розробки та застосування правових, організаційних і економічних механізмів стосовно форм та засобів обігу інформаційних ресурсів

України (ринку інформації, інформаційних технологій, засобів обробки інформації та інформаційних послуг);

регулювання інформаційного співробітництва, спрямованого на забезпечення рівноправного і взаємовигідного використання національних інформаційних ресурсів у процесі міжнародного обміну, здійснення єдиної державної політики наукової підтримки системи державного управління формуванням, розвитком і використанням національних інформаційних ресурсів;

кадрове забезпечення функціонування системи державного управління національними інформаційними ресурсами;

інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері управління інформаційними ресурсами;

контроль за встановленим порядком і правилами формування, розвитку і використання інформаційних ресурсів;

нагляд за додержанням законодавства в сфері формування, розвитку, використання інформаційних ресурсів та здійснення правосуддя у сфері суспільних інформаційних відносин.

організаційно-правова система державного управління інформаційними ресурсами в контексті викладеного має функціонально три основних рівні:

Перший - стратегічний рівень - є рівнем прийняття політичних рішень, законодавчого та нормативно-правового забезпечення державної політики щодо управління національними інформаційними ресурсами України.

Другий - є рівнем організаційного та нормативно-методичного забезпечення виконання законодавчих і нормативно-правових актів, координації і контролю за формуванням, поширенням та захистом інформаційних ресурсів.

Третій - виконавчий рівень, на якому забезпечується безпосередньо виконання законодавчих і нормативно-правових актів та здійснюється відомчий та територіальний нагляд за встановленим порядком і правилами формування, поширення та використання інформаційних ресурсів.

На стратегічному рівні визначаються *національні інтереси та їх пріоритети в інформаційній сфері*; формуються правові засади для побудови, розвитку системи національних інформаційних ресурсів та управління цією системою; на підставі головної стратегічної цілі державної інформаційної політики щодо інформаційних ресурсів визначаються функції та їх раціональне розподілення між організаційними структурами, що створюються для досягнення стратегічних цілей; формуються основні правові й організаційні засади кадрового, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного та інших видів стратегічного забезпечення системи управління національними інформаційними ресурсами; здійснюється стратегічне прогнозування розвитку інформаційної сфери та прийняття політичних і політико-правових рішень щодо удосконалення системи управління цією сферою.

Аналіз стану формування і використання інформаційних ресурсів України, що становлять на стратегічний ресурс сучасності, свідчить про наявність низки невирішених важливих проблем, пов'язаних з дефіцитом

послідовності та системності впровадження заходів, спрямованих на удосконалення управління інформаційними ресурсами на стратегічному рівні. Зокрема, реальністю є те, що правотворчий процес здійснюється під час шляхом вирішення окремих проблем в окремих законах та підзаконних актах фрагментарно, без узгодження з чинним законодавством, без врахування специфіки національної ментальності, правової культури і правосвідомості населення. Тобто, стратегічно важливою залишається проблема координації правотворчого процесу щодо формування правових засад побудови, забезпечення функціонування і розвитку системи управління інформаційними ресурсами України, а також розвитку інформаційної інфраструктури країни.

Президентом України вживаються активні заходи щодо вдосконалення системи управління інформаційною сферою. Важливе політико-правове значення мають діючі Укази Президента України “Про деякі заходи щодо захисту держави в інформаційній сфері” (22.04.98 р.); “Про вдосконалення державного управління інформаційною сферою” (16.09.98 р.); “Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади” (14.07.2000 р.); “Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Internet та забезпечення широкого доступу до цієї мережі” (31.07.2000 р.); “Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, дальшого утвердження свободи слова в Україні” (09.12.2000 р.); “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 липня 2001 року “Про заходи щодо захисту національних інтересів у галузі зв'язку та телекомунікацій” (23.08.2001р.) та ін.

На другому рівні державного управління центральними органами виконавчої влади здійснюється організаційне, нормативно-методичне забезпечення виконання законодавчих актів, політичних і політико-правових рішень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, координація і контроль за формуванням, використанням та захистом інформаційних ресурсів. Однак певні *важливі функції державного управління на цьому рівні залишаються не визначеними*, а саме:

здійснення загальнодержавних заходів організаційного, нормативно-методичного забезпечення, координації та контролю; планування конкретних заходів і оперативне управління системою та її структурними елементами;

організація державної реєстрації інформаційних ресурсів, що містять державну таємницю та іншу інформацію з обмеженим доступом;

організація державної реєстрації інформаційних ресурсів, отриманих у процесі міжнародного співробітництва (окремо, відкритих інформаційних ресурсів і, окремо, інформаційних ресурсів з обмеженим доступом, але у єдиному технологічному контурі);

ведення обліку державних інформаційних ресурсів як майна або немайнових активів, впровадження порядку їх закріплення в оперативне управління і господарче відання;

фінансування заходів щодо формування державних інформаційних ресурсів, визначення порядку надання платних послуг на основі різних видів

використання державних інформаційних ресурсів та формування інформаційного ринку;

державна реєстрація та координація діяльності у сфері розробки і впровадження інформаційних технологій;

розробка і впровадження організаційних заходів, нормативно-методичного забезпечення, координація і контроль у сфері охорони інформації з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці;

заходи організаційного, нормативно-методичного забезпечення, координація і контроль за реалізацією державної інформаційної політики у сфері захисту особи, суспільства і держави від хибної, недостовірної, недоброякісної інформації, тобто забезпечення інформаційної безпеки у широкому розумінні цього поняття.

Аналіз другого і третього рівнів державного управління і захисту інформаційних ресурсів свідчить, що на державному рівні не визначено низку управлінських функцій, які відповідно і не виконуються. Зокрема, починаючи з рівня виконавчої влади, не утворена управлінська вертикаль щодо формування і використання інформаційних ресурсів, відсутні деякі організаційно-правові елементи системи управління і захисту інформаційних ресурсів. Так, на виконавчому рівні, на якому забезпечується безпосереднє виконання законодавчих і нормативно-правових актів, порядку та правил формування, поширення, використання та захисту інформаційних ресурсів, здійснюється відомчий та територіальний контроль не визначені функції:

для органів державної влади, міністерств, інші центральних органів виконавчої влади, органів регіонального та місцевого самоврядування - функції організації і забезпечення функціонування служб, систем, баз і банків даних для задоволення потреб громадян, юридичних осіб, держави;

для Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій - функції формування регіональних і місцевих реєстрів інформаційних ресурсів та забезпечення їхньої державної реєстрації;

для підприємств, установ і організацій всіх форм власності - функції подання інформаційних ресурсів, які створені в процесі їх професійної діяльності, відповідно до встановленого порядку і правил до державної реєстрації.

Важливою проблемою залишається ресурсне забезпечення державної інформаційної політики щодо формування, використання і захисту інформаційних ресурсів України. Головною причиною виникнення такої проблеми є те, що чітко не визначені пріоритети інформаційної політики на вищому рівні державного управління. Державний бюджет України передбачає фінансування розвитку інформаційної сфери лише за окремими статтями витрат (державне телебачення та радіомовлення, інформатизація, частково - забезпечення інформаційної безпеки). Сфера формування інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційних потреб громадян, суспільства і держави на безприбутковій основі, доходи від комерційного використання державних інформаційних ресурсів, а також у повному обсязі сфери

забезпечення інформаційної безпеки залишаються поза увагою розробників проекту Державного бюджету України і законодавця.

Аналогічно Державному бюджету України, формуються і статті витрат на розвиток інформаційної сфери у регіональних і місцевих бюджетах.

Програма діяльності Уряду “Реформи заради добробуту”, затверджена Верховною Радою України, також не приділяє пріоритетної уваги удосконаленню системи державного управління і захисту інформаційних ресурсів України. У цьому важливому державному документі положення щодо захисту інформаційної сфери зведено до вдосконалення системи фінансування державного телебачення, а основні напрями діяльності Уряду щодо розвитку національного сегмента Internet - до розробки Концепції пріоритетного розвитку Internet в Україні.

Загроза національній безпеці України в інформаційній сфері, яка визначена в Концепції (Основах державної політики) національної безпеки України, залишається і досі, що пов'язано з невваженістю державної політики в цій сфері. Схвалений Верховною Радою України у січні 1997 р., цей важливий документ не забезпечив поєднання підходів як до формування законодавчої бази, створення правових засад для побудови, функціонування і розвитку системи, так і організаційного забезпечення, чіткого визначення функцій та раціонального їх розподілення між елементами системи та реалізації всього комплексу стратегічних завдань зміцнення національної безпеки України в інформаційній сфері. Державне управління інформаційною сферою, основу якої складають інформаційні ресурси України, залишається найбільш нерегульованою сферою державної управлінської діяльності.

Зазначимо, що повноваження вищих державних органів, визначені Конституцією України, зокрема, Верховної Ради України (ст. 85), Президента України (ст.106), Ради національної безпеки й оборони України (ст. 107), Кабінету Міністрів України (ст. 116) дозволяють забезпечити виважену державну інформаційну політику щодо управління інформаційними ресурсами України.

Разом з тим прийняті за останні роки закони, укази Президента України та нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України не забезпечують в правовому і організаційному плані формування і розвиток цілісної системи державного управління та захисту інформаційних ресурсів. Лише фрагментарно і ситуативно передбачають вирішувати згадані проблеми і проекти актів законодавства, що розробляються або перебувають на розгляді у Верховній Раді України, в тому числі, проект Інформаційного кодексу України та проект Закону України “Про національні інформаційні ресурси”.

Практика минулих років свідчить про нагальну потребу суттєвого вдосконалення взаємодії, скоординованості і узгодженості дій і рішень Парламенту - Президента - Уряду з питань виконання конституційних повноважень щодо формування і реалізації державної інформаційної політики; внесення докорінних змін до підходів щодо проведення адміністративної реформи, спрямованих на забезпечення формування цілісної і стабільної структури органів виконавчої влади, виходячи із функцій і повноважень

державних органів, закріплених у Конституції України, Законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, інших правових актах та удосконалення правових засад функціонування системи управління і захисту інформаційних ресурсів України.

У сучасному світі однією з необхідних умов формування інформаційного суспільства у тій чи іншій країні є успішне виробництво та розповсюдження конкурентоспроможного національного інформаційного продукту.

При цьому ступінь готовності держави та суспільства до паритетної участі в міжнародному інформаційному обміні у міжнародній практиці визначається за такими критеріями:

- кількість та якість інформаційного продукту, що виробляється у державі та власне державою;
- потужність, розгалуженість та наявний ресурс подальшого розвитку телекомунікаційних мереж;
- здатність держави ефективно регулювати виробництво та розповсюдження інформації (діяльність інформаційних агенцій, ЗМІ, культурних індустрій, структур закордонного мовлення тощо);
- ступінь доступності для громадян усіх відкритих інформаційних джерел (концепція універсального доступу);
- рівень практичної захищеності інтелектуальної власності й авторських прав.